

BOSHLANG'ICH SINFDAN SINFDAN TASHQARI MASHG'ULOTLARDA MATEMATIK O'YINLAR ORQALI MANTIQUIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH

Bovanova Umida Abduvahobovna

Ilmiy rahbar: Toshkent amaliy fanlar universiteti

o'qituvchisi v.b dotsent

Electron pochta: umidabovanova8@gmail.com

Amaliy fanlar universiteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

Raximova Zuxra Qayum qizi

Annotatsiya: Ta'lim jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchisining mantiqiy fikrlashini rivojlantirish dolzarb masalalardan biridir. Ayniqsa, bolalarda matematik tafakkurni shakllantirish, ularda tahlil, solishtirish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini boyitish uchun masalaning ahamiyati nihoyatda yuqori. Boshlang'ich sinf o'quvchilari mantiqiy fikrlashga bo'lgan qiziqishi hamda ehtiyoji bilan ajralib turadi. Shu sababli, an'anaviy dars turlari bilan bir qatorda sinfdan tashqari mashg'ulotlarda matematik o'yinlardan foydalanish amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf, sinfdan tashqari mashg'ulot, matematik o'yinlar, mantiqiy fikrlash, o'qituvchi, ijodiy tafakkur, mustaqil fikrlash, o'yin asosida o'qitish.

Boshlang'ich sinflarda bilimga chanqoqlik, bilishga intilish, dunyoni kashf etishga urinish baralla namoyon bo'ladi. Bunday yosh davrida o'yin faoliyati o'quvchining asosiy faoliyatiga aylanadi. O'yin orqali bola nafaqat ruhiy va jismoniy faollikka erishadi, balki muammoni o'zgacha yechishga, mantiqiy fikrlash qobiliyatini shakllantirishga ulgura boshlaydi. Matematik o'yinlarning ustun tomonlaridan biri shundaki, ular orqali bolalarda tafakkur imkoni kengayadi hamda hayotiy tajriba boyiydi. Sinfdan tashqari mashg'ulotlarda o'quvchilar bilan mantiqiy o'yinlarni tashkil qilish, ularni bir-biri bilan raqobatga undash, quvnoq va do'stona muhitda matematik masala yechimini izlash,

o'quvchining mustaqil o'ylashiga zamin yaratadi. Ularning orzu-havaslari, fantaziyalari o'yin jarayonida o'z ifodasini topadi. O'yin orqali matematikaning qiyin va murakkab tushunchalari ham soddaroq va qiziqarliroq ko'rinishda o'zlashtiriladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun matematik o'yinlarning turli turlari mavjud bo'lib, ular yordamida ustun, navbatma-navbat va guruhlarda ishlash, muammoli vaziyatga mustahkam qaror chiqarish, keskin ziddiyatlarni to'g'ri hal etish qobiliyatlari rivojlanadi. O'yin jarayonida o'qituvchining kuzatuv ostida har bir ishtirokchi o'z fikrini ifodalashga, dalil va isbot bilan javob topishga urinishadi [1].

Sinfdan tashqari mashg'ulotlarning shakllari ham turlicha bo'lishi mumkin. Ular ichida matematika kechalari, intellektual turnirlar, masalalar tanlovi, musobaqalar, viktorinalar va boshqalarni misol qilish mumkin. Bu mashg'ulotlarda o'quvchilar guruhlariga ajratiladi, har biri o'z yo'nalishini tanlaydi va umumiy maqsad sari harakat qiladi. O'yin elementlari orqali bilimlarni mustahkamlash, erkin va ijodiy fikrlashga e'tibor qaratiladi. Sinfdan tashqari darslarda matematik o'yinlarni tanlashda, ularning yoshga mos, ilgari o'rganilgan va yangi mavzularni qamrab olishi inobatga olinadi. Mantiqiy o'yinlar o'quvchilarning o'ylab javob berish qobiliyatlarini rivojlantirishga, mustaqil qaror qabul qilishga hamda matematik tilni yaxshi o'zlashtirishiga yordam beradi. Bu o'yinlarda raqamlar, geometrik shakllar, mantiqiy simvoldan foydalaniladi. Har bir boshqotirmada bir nechta echim bo'lishi mumkin. Bu esa bolani situatsiyani tahlil qilishga, muqobil variantlarni ko'ra olishga o'rgatadi. Sinfdan tashqari matematik o'yinlarni tashkil etishda o'qituvchi asosiy yetakchi vazifasini bajaradi. Ular mashg'ulotni rejalashtiradi, qoidalarini tushuntiradi, bolalarning ishtirokini faol uyushtirishga harakat qiladi. O'yin davomida har bir bola o'zini namoyon etish, bilim va salohiyatini sinab ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladi. O'qituvchi talabchan, lekin do'stona, rag'batlantiruvchi munosabatda bo'lishi, har bir o'quvchining o'ziga xos xususiyatini inobatga olishi zarur. Darsdan tashqari mashg'ulotlar uchun matematik o'yinlar materiallari oldindan tayyorlanadi, har bir bosqich belgilangan maqsad asosida tashkil qilinadi. O'yinlarda bolalar matematik tafakkurini, xotira, diqqat, tez fikrlash, tahlil qilish, solishtirish, umumlashtirish kabi amaliy bilim va ko'nikmalarini mustahkamlaydi. O'yin elementlari

ortidan bolalarda sogʻlom raqobat ruhi, oʻzaro yordam, birdamlik, etakchilik, masʼuliyat tuygʻusi shakllanadi. Shu bilan birga vaqtni toʻgʻri taqsimlash, tartib va intizomga amal qilish koʻnikmalari ham rivojlanadi [2].

Boshlangʻich sinfda matematika fani darslarida anʼanaviy usullar koʻproq amalda boʻlsa-da, sinfdan tashqari mashgʻulotlarda oʻyin usullarini chuqur tatbiq qilish tavsiya etiladi. Oʻyinlar bolalarning yangi narsaga boʻlgan intilishlarini ragʻbatlantiradi, ularda oʻylab topish, mustaqil fikr yuritish, tanqidiy yondashuvni shakllantirishga yordam beradi. Sinfdan tashqari mashgʻulotlarda muammoli vaziyatlardan chiqish, guruhlar ichida ish olib borish, oʻz fikrini ishonch bilan ayta olish, yetakchilik fazilatlarini namoyon etish imkonini beradi. Ana shunday tartibda oʻtgan sinfdan tashqari mashgʻulotlar natijasida oʻquvchilar faqat matematikani emas, balki boshqa fanlardan ham mustaqil bilim olish, yangi muammolarga echim topish, turli hayotiy vaziyatda moslasha olish qobiliyatiga ega boʻladi. Matematika oʻyinlari bolalarda nafaqat matematik tafakkurni, balki muloqot, hamkorlik, axloqiy qadriyatlarni ham targʻib etadi. Aslida, mantiqiy fikrlash – bu hayot uchun eng zarur intellektual koʻnikmalardan biri. Oʻyin faoliyati orqali shakllanadigan tafakkur bolalarda tez oʻzgaruvchan tashqi muhitga moslashuvchan boʻlishni, har doim muammoni aniq va toʻgʻri yechishga intilishni hosil qiladi. Boshlangʻich sinfda boshlanadigan bu jarayon, bola hayotining keyingi bosqichlarida ham oʻz samarasini koʻrsatadi [2].

Mantiqiy fikrlashga asoslangan mashgʻulotlar bolalar ongida yangi bilimlarga ochiqlik, har qanday masalaga ijodiy yondashuv, mustaqil va keng tafakkur shakllantiradi. Matematik oʻyinlarning samarador tomonlaridan biri shundaki, ayrim oʻquvchilar oddiy darsdan koʻra, oʻyin davomida koʻproq bilim va koʻnikmalarni oʻzlashtira oladilar. Oʻyinlar oʻquvchini faollikka, ijodkorlikka, qattiq harakat qilishga, natijaga erishishga undaydi. Oʻqituvchi uchun bosh maqsad – har bir oʻquvchiga oʻz salohiyatini ochish va namoyon etish sharoitini yaratish, ularni mantiqiy fikrlashga, mustaqil bilim olishga oʻrgatish, jamiyatda faol oʻrin egallashiga yoʻl ochishdir. Matematik oʻyinlar vositasida oʻquvchilarning matematika faniga boʻlgan qiziqishini oshirish, mantiqiy va tanqidiy tafakkurini rivojlantirish, oʻz fikrini ishonch bilan bildirish, ijodiy qaror chiqara olish,

umumiy maqsad sari harakat qilish, o‘zaro yordam bilan muammolar yechimiga erishish ko‘nikmalarini rivojlantirish mumkin. Elektron resurslar va innovatsion texnologiyalardan ham keng foydalanish orqali darsdan tashqari mashg‘ulotlarni yanada zamonaviy va samimiylashtirish mumkin. Ayniqsa, interfaol o‘yinlar, kompyuter texnologiyalari imkoniyatlaridan unumli foydalanish, bolalarni yangi bilim va texnologiyalarga yaqinlashtiradi. Onlayn turnirlar, konkurslar, virtual boshqotirmalar, mantiqiy masalalar orqali bolalarni zamonaviy muhitda ham mustaqil fikr yuritishga safarbar etiladi [3].

Faqat nazariy mashg‘ulot emas, amaliy faoliyatga asoslangan, kishini fikrlashga chorlovchi usullardan foydalanish, kelajakda yuqori malakali, taraqqiyotga hissa qo‘sha oladigan, keng tafakkurli avlodni tarbiyalash uchun muhim ahamiyatga ega. Bunda eng asosiy vazifalardan biri – har bir bola uchun noan‘anaviy o‘yin elementlarini uyg‘unlashtirib, dars mazmunini boyitishga erishishdir [4].

O‘yin asosidagi mashg‘ulotlarga nazar tashlansa, ular o‘quvchilarning nutq boyligini, savol-javob qilish, qisqacha mavzuni shaxsiy tushunchalari bilan boyitish, o‘zaro baholash va yordam berishga o‘rganishga imkoniyat beradi. Matematik o‘yinlar mavzularni yoddan o‘rganish emas, gap po‘stlog‘ini yechish usuli bo‘lib, bolalarni yangi bilimlarni mustahkamlashga, hayotiy vazifalarni yechishga tayyorlaydi. O‘quvchilar uchun mantiqiy fikrlash orqali matematikani sevish va o‘zlashtirish hayot uchun muhim bilimlarni taqdim etadi. Bu usulda bolalar kelajakda ko‘plab sohalarda muvaffaqiyatga erishishlari uchun zamindan mustahkam poydevor qo‘yiladi [5].

Xulosa

Boshlang‘ich sinfda sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda matematik o‘yinlar orqali mantiqiy fikrlashni rivojlantirish o‘quvchilar uchun qiziqarli va muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu faoliyat bolalarning bilishga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi, mustaqil va ijodiy fikrlash, muloqot, o‘zaro yordam kabi muhim ko‘nikmalarni shakllantiradi. Matematik o‘yinlar o‘quvchining tafakkurini, bilim va salohiyatini oshiradi, ularda sog‘lom raqobat yuritishga imkoniyat beradi. Eng asosiysi, bu faoliyat orqali har bir bola o‘z salohiyatini ochib, jamiyatning faol a‘zosi bo‘lib yetishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduqodirova D.X. Boshlang‘ich ta’limda matematika va mantiqiy tafakkur. Toshkent, “Fan va texnologiya”, 2020.
2. Mavlonova R.X. Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi. Toshkent, 2018.
3. Jumayeva M.M., Mamatov A.A. Sinfdan tashqari mashg‘ulotlar: nazariya va amaliyot. Toshkent, 2019.
4. Qodirova Z.S. O‘qituvchilarning ijodiy faoliyati va innovatsion texnologiyalari. Toshkent, 2021.
5. Har xil internet manbalari (www.ziyonet.uz, www.pedagoglar.uz va boshqalar).